

IMPORTURI AMFORICE LA ALBEȘTI (JUD. CONSTANȚA): HERACLEA PONTICĂ

ADRIAN RĂDULESCU,
MARIA BĂRBULESCU,
LIVIA BUZOIANU

Așezarea antică de la Albești, depistată în anul 1971, în urma unor cercetări de suprafață, se află la o distanță de 2 km de actualul centru civic al comunei, în direcția SV (aproximativ la 15 km vest de Callatis), pe promontoriul unei coline, apărută spre nord-est de râpi adânci (fig. 1).

Săpăturile arheologice începute în anul 1974 de un colectiv al muzeului constănțean și continuate apoi an de an, au dat la iveală o importantă așezare elenistică, care ocupă o suprafață de aproximativ 12 ha și care prezintă, în partea cea mai înaltă a platoului, o fortificație de tip *πορτύριον*¹. Cercetările arheologice au avut ca obiectiv inițial stabilirea fazelor constructive ale fortului, atât în perimetrul de 40/40 m (apoi de 45/45 m), cât și în etapa de extindere a așezării, probleme clarificate în ultimele campanii de săpături² (fig. 2 și 2a).

S-au putut stabili, astfel, trei faze de construcție ale incintei, în ordine cronologică, din prima jumătate a sec. IV î.e.n., din a doua jumătate a sec. IV î.e.n. și din sec. III-II î.e.n.³

Fortul de la Albești, care poartă amprenta unei veritabile „cetăți“, este o creație callatiană în teritoriul agrar, locuit de o numeroasă populație indigenă, un *frurion* care marca probabil una din laturile vestice ale *chorei* callatiene și prin urmare un obiectiv de o importanță deosebită pentru studiul raporturilor greco-autohtone în spațiul vest-pontic în sec. IV-II î.e.n.

¹ A. V. Rădulescu, N. Cheluță-Georgescu, M. Munteanu-Bărbulescu, MCA, a XIII-a sesiune anuală de rapoarte, Oradea, 1979, p. 167-173. Autorii au mai prezentat rezultatele săpăturilor de la Albești la sesiunile de rapoarte de la Brașov, Tulcea, Vastui, Ploiești, Alba-Iulia, Tirgoviște, precum și la sesiunile Pontica, organizate de muzeul din Constanța.

² Suprafața așezării, unde s-a practicat o săpătură în carouri de 4 x 4 m, cu martor de 1 m între ele, a fost împărțită în sectoare — A, B, C, D, E, F — denumite astfel pe măsura desfășurării cercetării, fiecare sector cuprinzând un număr variabil de carouri.

Planul așezării (fig. 2 și 2a) a fost realizat de arh. Anișoara Sion de la Muzeul de Istorie și E.S.R., București.

³ N. Cheluță-Georgescu, Maria Bărbulescu, în *Symposia Thracologica*, 3, Constanța, 1985, p. 78-80.

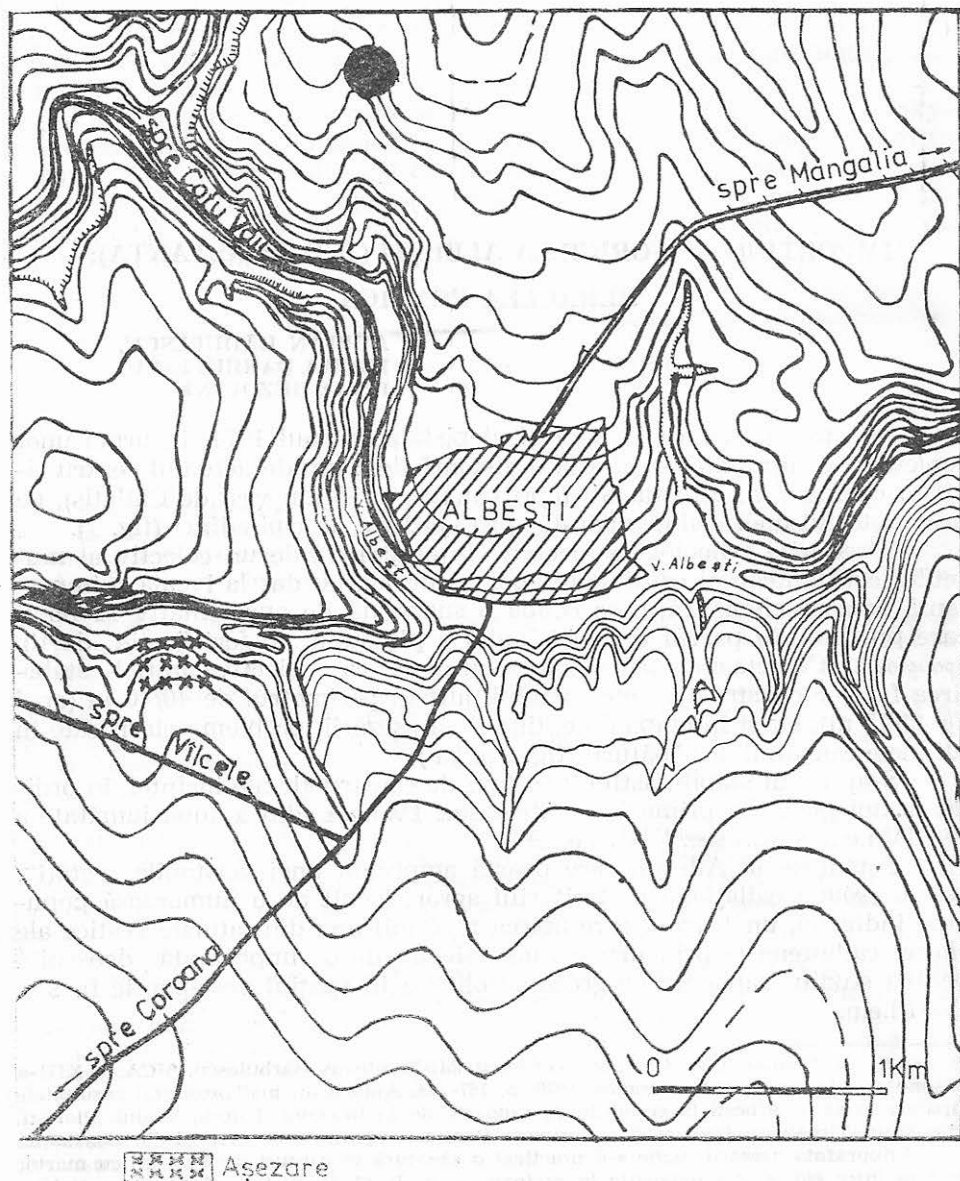

Fig. 1. Zona așezării fortificate greco-autohtone de la Albești.

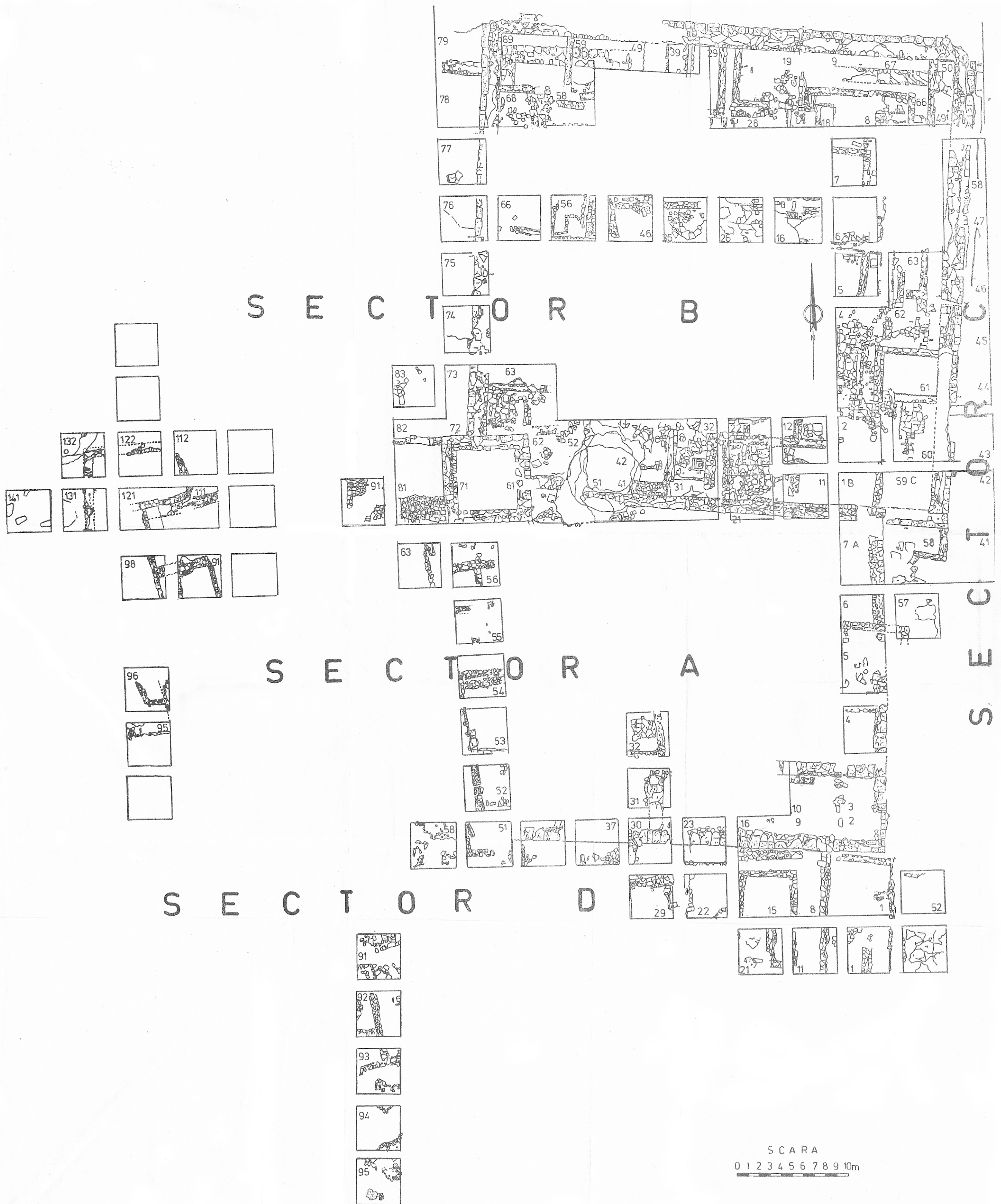

Fig. 2. Așezarea fortificată greco-autohtonă de la Albești (jud. Constanța). Sectoarele A, B, C și D. Cercetări 1974-1984.

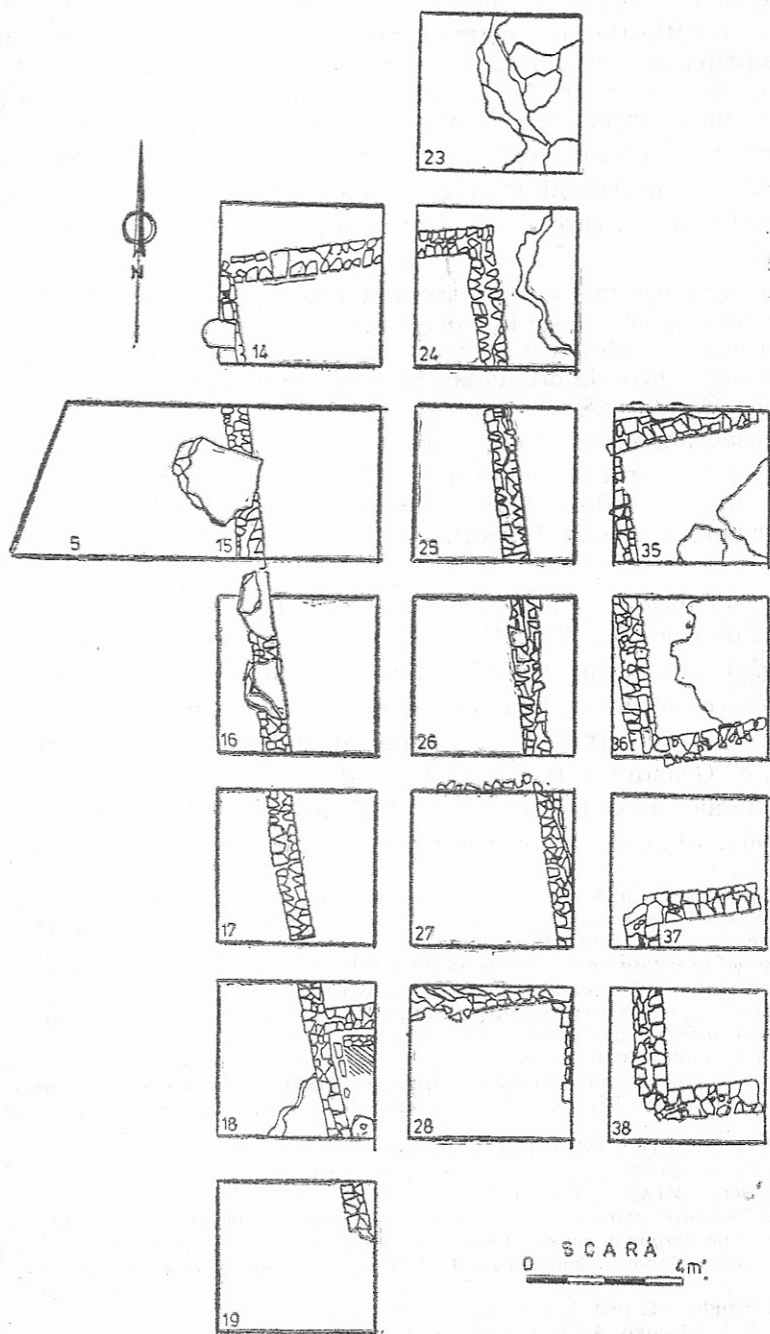

Fig. 3. Așezarea de la Albești. Cercetări în sectorul E.

Inventarul arheologic, în special cel al locuințelor din interiorul și exteriorul fortificației, se compune din ceramică de factură autohtonă și greacă, opaite, amfore, greutate ceramică pentru războiul de țesut, unelte de metal, statuete de tip Tanagra, monede (mai numeroase cele callatiene, dar și cite un exemplar din Histria și Egina și o monedă „scitică“).

Statutul de așezare fortificată aflată în $\chi\acute{o}\rho\alpha$ unei colonii, conferă importurilor de la Albești aspecte comune cu ale coloniei apropiate, Callatis, și particularități care țin de difuzarea produselor de import în mediul autohton.

Categoria cea mai bine reprezentată este aceea a amforelor — avem în vedere exemplare găsite în stare fragmentară (majoritatea), dar și piese întregi și mai ales un mare număr de torti și gături șampilate, care aparțin diverselor centre de producție: Sinope, Heraclea Pontică, Rhodos, Thasos, Chidos, Cos, Chersones, Paros ș.a.

Considerăm utilă o prezentare a amforelor șampilate pe centre de producție, într-o ordine care respectă, în general, momentul pătrunderii lor în așezare, ca în final să prezentăm considerații privind ansamblul importurilor amforice de la Albești⁴.

Între materialele șampilate din sec. IV-III î.e.n. primul loc îl ocupă șampilile de Heraclea Pontică cu un total de 95 exemplare⁵.

Studiul produselor acestui centru a preocupat de mult timp pe specialiști, fără ca la ora actuală să putem afirma că problema și-a aflat un răspuns unanim acceptat. Făcînd acum abstracție de lucrările mai vechi ale lui B. N. Grakov⁶, I. B. Zeest⁷, D. B. Șelov⁸, A. A. Neihardt⁹ sau altele mai recente ale lui V. I. Pruglo¹⁰, V. I. Tehmistrenko¹¹, Iu. G. Vinogradov și N. A. Onaiko¹², care au constituit, pe rînd, tot atîtea contribuții și puncte

⁴ Nu intră în discuțiile noastre, deocamdată, șampilile descoperite în alte puncte de la Albești. Vezi în acest sens, M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Dacia*, NS, 13, 1969, p. 267; deasemenea, M. Irîmia, *Pontica*, 6, 1973, p. 48 și 50. Referiri asupra situației importurilor amforice în cetatea greco-indigenă de la Albești, vezi tot la noi, *Symposia Thracologica*, 3, Constanța, 1985, p. 81-83 și *Pontica*, 18, 1985, p. 55-72.

⁵ Amforele întregi sau întregibile de Heraclea Pontică, și acestea suficient de numeroase, vor face obiectul unui studiu separat. Nu putem să nu amintim și în acest caz de o cantitate apreciabilă de fragmente de amfore aparținînd centrului amintit, astfel încît afirmația noastră privind locul ocupat de Heraclea Pontică între centrele exportatoare de produse amforice în sec. IV-III î.e.n. în așezarea de la Albești ni se pare pe deplin justificat.

⁶ B. N. Grakov, *Tr. GIM*, 1, 1926, p. 165-206.

⁷ I. B. Zeest, *KSIIMK*, 22, 1948, p. 48; eadem, *MIA*, 83, 1960, p. 22.

⁸ D. B. Șelov, *MIA*, 56, 1957, p. 208.

⁹ A. A. Neihardt, *Pamiatniki keramiceskoi epigrafiki Mirmekii i Tiritaki kak istochnik dlia izuceniia torgovih sviazei Bosporskogo tarestva s tzentrami Pricernomoria v ellinisticeskuiu epohu*, Avtoref. kand. diss., L., 1951, p. 8; eadem, în *Drevnii mir*, M.-L., 1962, p. 596.

¹⁰ V. I. Pruglo, *SA*, 1971, 3, p. 76-89.

¹¹ V. I. Tehnistrenko, *Arheologija Kiev*, 1972, 5.

¹² Iu. G. Vinogradov, N. A. Onaiko, *SA*, 1975, 1, p. 86-93.

noi de vedere în analiza amforelor de Heraclea Pontică, ne oprim asupra datelor la care au ajuns alți doi cercetători sovietici — I. B. Brashinskii și B. A. Vasilenko, date care au fost de mai multe ori reluate și îmbunătățite, fără să capete, însă, un statut definitiv.

În 1965 Brashinskii propune o schemă cronologică¹³, bazat pe criteriile tipologice și cronologice nu întotdeauna însă suficient de clare și consecvent aplicate¹⁴. Schema lui prevede cinci grupe cronologice, repartizate pe o perioadă de tip ce ține din primul sfert al sec. IV î.e.n. — până la mijlocul sec. III î.e.n.¹⁵.

B. A. Vasilenko, în funcție de prezența pe aceeași șampilă a numelui magistratului (cu sau fără prepoziția $\epsilon\pi\iota$) și a unui nume de fabricant, propune mai întâi¹⁶ o desfășurare în trei etape în evoluția șampilării amforelor de Heraclea, după care, aplicând aceste criterii la schema lui Brashinskii, ajunge la o cronologie proprie¹⁷. Noua schemă operează modificări în conținutul și limitele grupelor. Dacă perioada de început rămâne tot sfârșitul sec. V — primul sfert al sec. IV î.e.n., perioada șampilării este apreciată în schimb ca durind până la sfârșitul sec. III î.e.n.

În 1980, pe baza materialelor descoperite la Elisavetskoe, I. B. Brashinskii propune o nouă schemă cronologică¹⁸. Pornind de la schema inițială, pe care acum autorul o consideră ca „simplistă“ și „greșită“¹⁹ și bazat și pe observația (făcută și de Vasilenko în 1974) că în decursul unei perioade în practica șampilării ceramicii din Heraclea au existat paralel mai multe tipuri de șampilare, noua schemă, după ce face o desfășurare de șapte grupe tipologice, operează, într-o a doua etapă, o regrupare (și simplificare) a lor în trei perioade cronologice, după cum urmează :

— perioada A : primul și începutul celui de al doilea sfert al sec. IV î.e.n. ;

— perioada B : al doilea, al treilea și începutul ultimului sfert al sec. IV î.e.n. ;

— perioada C : sfârșitul sec. IV — primul sfert al sec. III î.e.n.

În această variantă, cronologia propusă de Brashinskii se apropie mult de schema lucrată de Vasilenko în 1974 în sensul că :

— în prima perioadă cronologică sînt incluse și ștampilele cu un singur nume precedat de prepoziția $\epsilon\pi\iota$;

— ștampilele figurate sînt, în general, comune întregii perioade de șampilare a amforelor re Heraclea ;

— exemplarele constînd din două nume, cu și fără prepoziția $\epsilon\pi\iota$, sînt considerate împreună.

¹³ I. B. Brashinskii, NE, 5, 1965, p. 10-27.

¹⁴ Vezi criticile la V. I. Pruglo, *op. cit.*, și V. I. Tehmistrenko, *op. cit.* ; deasemenea, Iu. G. Vinogradov, NE, 11, 1972, p. 10.

¹⁵ I. B. Brashinskii, *op. cit.*, în special p. 27.

¹⁶ B. A. Vasilenko, SA, 3, 1970, 3, p. 217-224.

¹⁷ Idem, NE, 1974, 4, p. 3-23.

¹⁸ I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V — III vv. da n.e.*, L., 1980, p. 38-41.

¹⁹ Idem, *op. cit.*, p. 41.

Diferența (tipologică și mai puțin cronologică) privește grupa a II-a la Vasilenko — două nume, al doilea scris prescurtat — și care ocupă la acesta perioada de timp de la sfârșitul primului și începutul celui de al doilea sfert al sec. IV î.e.n. — grupă care la Brashinskii, 1980, este inclusă primei perioade cronologice. În plus, Brashinskii reconsideră perioada de început a ștampilelor amforelor de Heraclea Pontică de la mijlocul sau sfârșitul sec. III î.e.n., la sfârșitul primului sfert al aceluiași secol.

În 1984 este publicat²⁰, postum, un articol tot al lui I. B. Brashinskii privind clasificarea tipologică și cronologică a ștampilelor de Heraclea, articol scris de fapt înt 1974. Autorul păstrează schema din 1965 și ține totodată cont de criticile formulate. Pentru o mai bună orientare dăm mai jos datele la care ajunsese Brashinskii :

— grupa I : primul sfert — începutul celui de al doilea sfert al sec. IV î.e.n. (nume izolate; nume de magistrați cu prepoziția $\epsilon\pi\iota$);

— grupa II : al doilea și al treilea sfert al sec. IV î.e.n. (ștampile cu două nume, numele magistratului cu prepoziția $\epsilon\pi\iota$);

— grupa III : a doua jumătate a sec. IV î.e.n. (două nume; numele magistratului cu prepoziția $\epsilon\pi\iota$);

— grupa IV : sfârșitul sec. IV — primul sfert al sec. III î.e.n. (ștampile cu un singur nume);

— grupa V : prima jumătate sau prima treime a sec. III î.e.n. (abreviații izolate).

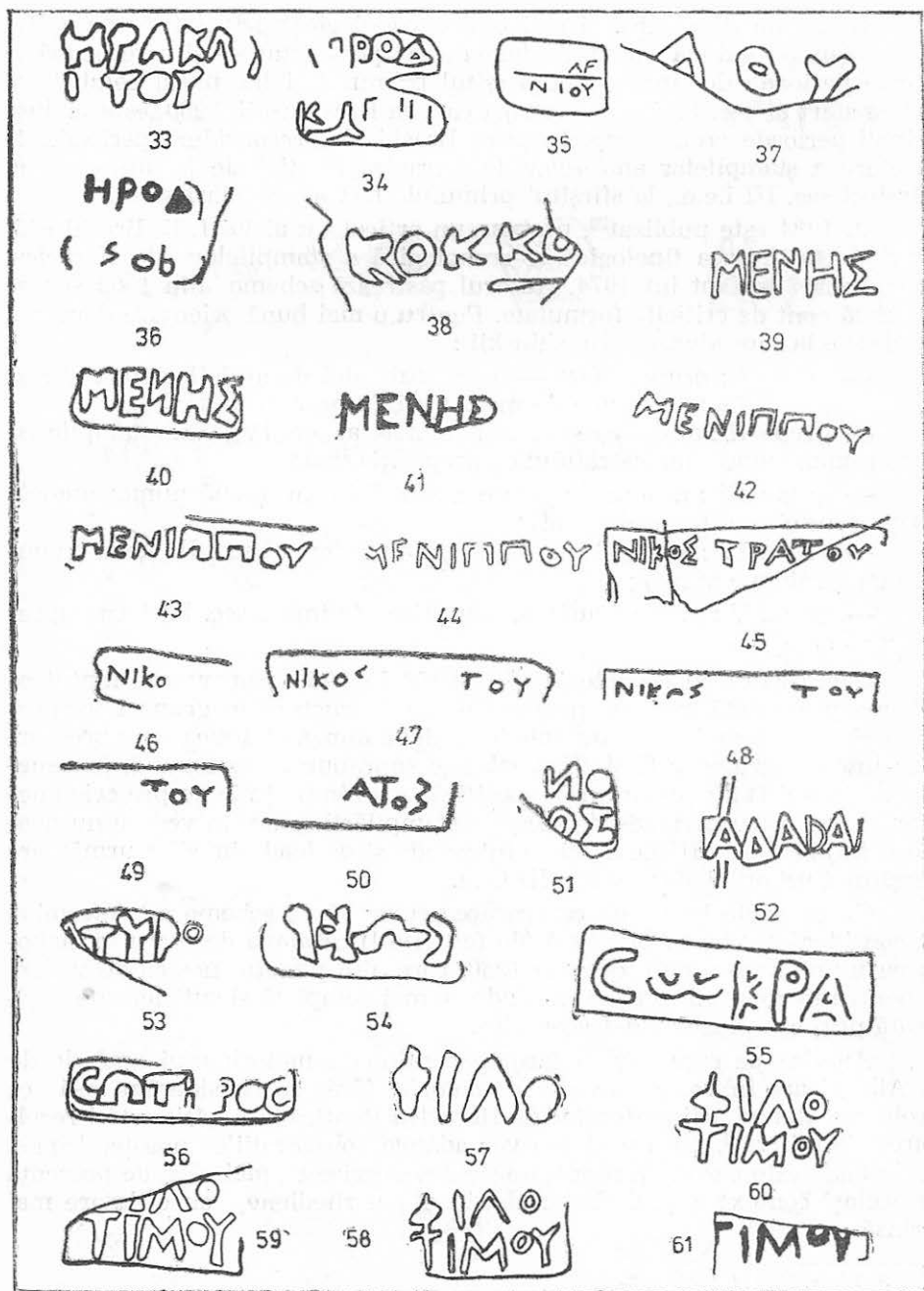
Comparativ cu cronologia elaborată în 1980, remarcăm faptul că schema prezentată mai sus prezintă aceeași structură în grupa I (respectiv perioada A), mai puțin ștampilele cu două nume, al doilea scris prescurtat; limitele grupelor II și III parțial se suprapun și corespund, în general, perioadei B din 1980; nu se specifică în schimb nimic despre cele anepigrafice. Pentru perioada de sfârșit a ștampilării se are în vedere nu neapărat mijlocul sec. III î.e.n., ci se întrevide și perioada imediat următoare sfârșitului primului sfert al sec. III î.e.n.

Observațiile legate de compararea celor două scheme ne determină să considerăm schema din 1984 (de fapt 1974) ca etapă de lucru în elaborarea ultimei cronologii, cea din 1980, care, din punctul nostru de vedere și pentru moment ni se pare ca fiind cea mai completă și suficient de verificată prin complexele de descoperire.

Analiza pe care o vom face în continuare materialului amforic de la Albești are în vedere această cronologie, fără să considerăm însă că problema ștampilării amforelor de Heraclea Pontică și-a găsit astfel rezolvarea definitivă²¹. La aceasta se vor adăuga observațiile noastre legate, acolo unde este cazul, de condițiile de descoperire și, mai ales, de prezența în același context a ștampilelor thasiene sau rhodiene, cu o datare mai strînsă.

²⁰ Idem, NE, 14, 1984, p. 3-22.

²¹ Vezi și Th. V. Şelov-Kovedjaev, BCH, Suppl. 13, 1986, p. 22-23. Observații și propuneri de cronologie a ștampilelor de Heraclea Pontică au preocupat recent și pe cercetătorii bulgari. Vezi, de exemplu, P. Balabanov, Thracia Pontica, 2, Jambol, 1985, p. 12-28.

Din punct de vedere tipologic sînt prezente la Albești următoarele categorii :

— ștampile cu un singur nume (din grupele I și IV) — 62 de exemplare (65,2%) ;

— ștampile cu două nume (grupele a II-a și a III-a tirzii) — 12 exemplare (12,6%) ;

— ștampile constînd dintr-un nume în formă prescurtată sau din litere disparate — 9 exemplare (9,4%).

Am exclus din calcule un număr de 12 exemplare (12,6%) a căror legendă a rămas neîntregită.

Înainte de a trece la o repartitie cronologică a materialului, aducem în discuție situația ștampilelor cu un singur nume din grupele tipologice I și IV. Numărul cel mai mare de exemplare (22) aparține lui *Ἀριστοκράτης*, scris, în general, în cazul genitiv; ștampilele sînt dispuse pe toartă (17 exemplare) și pe gîtul amforei (5 exemplare). În marea majoritate a cazurilor (19) numele este dispus pe două rînduri, comportînd grafia cu *sigma barat* (19 exemplare) sau *sigma lunar* (3 exemplare; vezi și tabelul) :

toartă				gît			
un rînd		două rînduri		un rînd		două rînduri	
Σ	C	Σ	C	Σ	C	Σ	C
3	—	11	3	—	—	5	—

Disponerea numelui presupune cel puțin trei tipare ale ștampilei (este posibil și un al patrulea — ștampila cu nr. inv. 31651, catalog nr. 15, are rîndurile distanțate). Avînd în vedere frecvența deosebită a numelui — dacă luăm în considerare numai descoperirile din sudul Dobrogei²² — mai puțin Histria sau Tomis — și de pe litoralul bulgar²³, ne putem gîndi, în condițiile unei economii antice, în care producătorul de amfore putea fi și proprietar funciar²⁴, fie la existența mai multor ateliere ale aceluiași producător — mai puțin probabil, fie la existența unei tradiții familiale preluate de generații succesive.

În al doilea caz am avea de-a face cu existența a cel puțin doi omonimi : *Ἀριστοκράτης* I (grafie sigma barat) și *Ἀριστοκράτης* II (grafie sigma lunar)²⁵. Același nume scris pe un singur rînd în grafia cu sigma barat,

²² Vezi discuția la Gh. Poenaru-Bordea, SCIV, 22, 1971, 3, p. 501, nr. 1; deasemenea, M. Irîmia, Pontica, 16, 1983, p. 91-92.

²³ M. Mircev, *Amfornite peciate de muzeia viv Varna*, S., 1958, catalog nr. 238-254; M. Mircev, G. Tonceva, D. Dimitrov, *Izvestija Varna*, 13, 1962, p. 39, nr. 6-12. Alte trîmîteri tot la M. Irîmia, *loc. cit.*

²⁴ Vezi discuția pentru Thasos la Y. Garlan, *Annales*, 5-6, 1982, p. 844.

Vezi tot în acest volum, p. 62, discuțiile cu privire la grafia cu sigma lunar pe inscripții și pe ștampile.

ne dă dreptul să presupunem existența și unui al treilea omonim, oricum anterior lui 'Αριστοκράτης II, și, s-ar putea și lui 'Αριστοκράτης I. Pentru 'Αριστοκράτης II perioada de activitate se plasează sigur după începutul sec. III î.e.n. O demonstrează aflarea unei ștampile aparținând lui 'Αριστοκράτης II (catalog nr. 23) împreună cu o ștampilă rhodiană din sec. III î.e.n.²⁶; sau, și mai bine, piesa din catalog nr. 25 aflată împreună cu ștampila eponimului rhodian Κελλικρατίδας I²⁷.

Pentru ștampilele 'Αριστοκράτης I, un indiciu cronologic îl oferă ștampila catalog nr. 13, găsită în același context cu o piesă thasiană datată sigur 310—300 î.e.n. (Ηυθίων V)²⁸. Perioada de activitate a lui 'Αριστοκράτης I durează și după sfârșitul sec. IV î.e.n.²⁹, cum o demonstrează exemplarul cu nr. inv. 32364 (catalog nr. 19), găsit cu o ștampilă circulară timpurie de Rhodos cu numele producătorului Ξενότιμος³⁰; sau piesa cu nr. inv. 21794 (catalog nr. 7) aflată tot cu o ștampilă rhodiană a eponimului Δαημῶν³¹.

Tot contextul arheologic ne determină să plasăm numele lui Φιλότιμος la sfârșitul sec. IV — și în secolul următor, după o ștampilă rhodiană a producătorului 'Αρτεμίδωρος³² (vezi mai departe, catalog nr. 61). Același Φιλότιμος (catalog nr. 60) apare și cu un exemplar de Thasos (Νικόδημος I), datat la începutul sec. III î.e.n.³³.

Nu credem să greșim considerându-l pe Φιλότιμος contemporan cu 'Αριστοκράτης I, după cum o indică situația din sectorul B, caroul 121 (vezi catalog nr. 10, 58, 59) și cu Νικόστρατος (situație evidențiată în sectorul A, careul 38; vezi și catalog nr. 11, 47, 48, 49). În aceeași serie mai notăm numele lui Μένης (catalog nr. 40), aflat în context cu rhodianul 'Αγήστρατος plasat între eponimii rhodieni anteriori numirii lunilor pe ștampile³⁴; și 'Αριστόβουλος (catalog nr. 3) găsit într-o locuință de la sfârșitul sec. IV — sec. III î.e.n. împreună cu exemplarele 114 (19) și 116 (21) de Thasos și cu o ștampilă rhodiană cu numele lui Μέντωρ.

²⁶ Asupra ștampilelor rhodiene vom reveni cu un studiu separat într-un număr viitor al revistei Pontica.

²⁷ V. Grace, BCH, 76, 1952, p. 529; V. Grace, M. Savvatiannou-Pétrapoulakou, *Les timbres amphoriques grecs* — Exploration archéologique de Délos, 27, Paris, 1970, p. 295, n. 1; D. B. Şelov, *Keramiceskie kleima iz Tanasia, III-I vv. do n.e.*, M. 1975, catalog nr. 129 acceptă o datare a numelui în prima jumătate a sec. III î.e.n.

²⁸ Vezi tot în acest volum la M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, observațiile legate de ștampilele thasiene.

²⁹ Facem mențiunea că și alți cercetători opinează pentru încadrarea lui 'Αριστοκράτης în grupa a IV-a; vezi, de exemplu, Cr. Mușățeanu, N. Conovici, A. Anastasiu, Dacia, NS, 22, 1978, p. 174.

³⁰ V. Grace, Hesperia, Suppl. 10, 1956, catalog nr. 73.

³¹ Eadem, Hesperia, 22, 1953, 2, p. 122, nr. 6; eadem, Hesperia, 32, 1963, 3, p. 328, n. 20.

³² Eadem, Hesperia, 3, 1934, 3, p. 223, N 26, 27; eadem, Hesperia, Suppl. 10, 1956, p. 142, N 82.

³³ Vezi mai sus nota 28.

³⁴ V. Grace, Hesperia, 32, 1963, 3, p. 328, n. 20; D. B. Şelov, *op. cit.*, catalog nr. 2.

Situația stratigrafică din sectorul B (careul 91 ne oferă succesiune cronologică pentru numele lui $\text{H}\rho<\sigma>\acute{\alpha}\lambda\lambda\epsilon\iota(\tau\omicron\varsigma)$ (?), ipotetic reconstituit (catalog nr. 33; — 0,95 m adâncime), $\text{A}\rho\iota\sigma\tau\omicron\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$ (catalog nr. 18; — 0,58 m adâncime) și ΔI (catalog nr. 87; — 0,35 m adâncime). Apare clar în felul acesta anterioritatea primului nume, plasat de noi în prima grupă cronologică, față de $\text{A}\rho\iota\sigma\tau\omicron\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$ I, din grupa a IV-a și de ștampilele de tip monogramă, plasate oricum în ultima grupă cronologică.

O ultimă observație privește numele lui $\text{A}\rho\iota\sigma\tau\iota\pi\pi\omicron\varsigma$, aflat pe două exemplare distincte tipologic și care presupun două perioade cronologice diferite. În absența unui context arheologic ajutător, singurele indicii le constituie grafia și dispunerea numerelor: pe două rânduri și în cazul nominaliv pentru exemplarul din grupa I (catalog nr. 1) și pe un singur rând, numele în genitiv și litere inegale pentru producătorul din grupa a IV-a (catalog nr. 2).

Între numele încadrate în prima perioadă cronologică³⁵, în afară de $\text{A}\rho\iota\sigma\tau\iota\pi\pi\omicron\varsigma$, notăm pe $\text{I}\delta\omicron\varsigma$, $\text{K}\omicron\kappa\kappa\omicron\varsigma$; deasemenea, exemplarul catalog nr. 33, discutat mai sus, o piesă cu numele ipotetic reconstituit $\text{N}\acute{\omicron}\sigma\sigma\omicron\varsigma$, (catalog nr. 51) și alta, catalog nr. 31, cu numele $\text{E}\pi\iota\kappa\rho\alpha\tau\omicron\varsigma$, mai puțin întilnit în această formă onomastică heracleeană³⁶.

Condițiile stratigrafice (— 1,05 m adâncime) ne dau dreptul să considerăm într-o perioadă timpurie a ștampilării piesa din catalog nr. 89 (literă cu simbol) și, posibil, și nr. 95 (cerc incizat), deși în ultimul caz este vorba de un tip de ștampilă comun și altor centre de producție³⁷ și pentru o perioadă nedeterminată³⁸.

În felul acesta, deși numeric sensibil reduse, comparativ cu exemplarele din grupa a IV-a³⁹ (raportul aproximativ este de 1 : 5), piesele care pot fi încadrate în grupa I le putem considera ca primele importuri amforice la Albești; ele se înscriu într-o arie mai largă sud-dobrogeană⁴⁰, de care colonia heracleeană Callatis nu putea fi străină.

În privința ștampilelor din grupa a IV-a și aici se poate face distincția între exemplare care pot fi datate la sfârșitul sec. IV î.e.n. și începutul sec. III î.e.n. (de tipul $\text{A}\rho\iota\sigma\tau\omicron\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$ I, $\text{F}\iota\lambda\acute{\omicron}\tau\iota\mu\omicron\varsigma$, $\text{N}\iota\kappa\acute{\omicron}\sigma\tau\rho\alpha\tau\omicron\varsigma$ ș.a.) și exemplare databile după începutul sec. III î.e.n. și a căror circulație este posibil să depășească primul sfert al secolului ($\text{A}\rho\iota\sigma\tau\omicron\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$ II, $\text{C}\acute{\omega}\tau\eta\rho\omicron\varsigma$, $\text{H}\alpha\sigma\iota\acute{\alpha}\delta\alpha\varsigma$).

Ștampilele a căror legendă se compune din două nume, respectiv din perioada cronologică B (al doilea, al treilea și începutul ultimului sfert al sec. IV î.e.n.) sînt în număr de 18 (dintre care doar 12 au legenda reconstituită).

³⁵ Nu am inclus în această perioadă cronologică numele lui $\text{M}\acute{\epsilon}\nu\iota\pi\pi\omicron\varsigma$, pentru care vezi B. A. Vasilenko, *op. cit.*, p. 16.

³⁶ Forma mai des întilnită este $\text{E}\pi\iota\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\eta\varsigma$; vezi, de exemplu, M. Mircev, *op. cit.*, nr. 256.

³⁷ Y. Garlan, BCH, 109, 1985, p. 728, n. 1 și 2, cu observațiile de la p. 746.

³⁸ Vezi mai departe și notația noastră din catalog la numărul respectiv.

³⁹ Și comparativ cu situația dată de M. Lazarov, *Izvestija Varna*, 16(31), 1980, p. 5-16 și în special p. 14-15, cu care nu putem fi întru totul de acord.

⁴⁰ Vezi între altele M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 6-67; idem, Pontica, 16, 1983, în special p. 144-145; și, deasemenea, situația generală a importurilor din Heraclea Pontică înregistrată la M. Lazarov, *op. cit.*, tabel p. 14-15.

Întrucît distincția tipologică — nume cu sau fără prepoziția ἐπί — are mai puțină valoare cronologică acum, vom considera cele două categorii împreună și ne vom rezuma în continuare la observații de natură onomastică.

O singură remarcă avem de făcut referitor la contextul descoperirii — exemplarele inv. nr. 32391 și 32385 (catalog nr. 64 și, respectiv, 74) au fost găsite împreună cu o ștampilă thasiană datată între anii 350 — 340 î.e.n.⁴¹.

Din punct de vedere onomastic, numele sînt deja cunoscute după exemplare mai vechi apărute la Callatis; noi, cel mult, pot fi considerate asociațiile onomastice de tipul Ἀπολλῶ (...) — Φίλο (...), Εὐφραῖος — Λύσιος, sau Ἀπολλώνιος — ἐπὶ Σατύρου, ἐπὶ Σκύθα — Ἡρακλείδα.

Ștampila cu nr. inv. 21609 (catalog nr. 72) se regăsește într-un exemplar de la Elisavetskoe, dar cu alt simbol⁴²; după cum legenda ἐπὶ Σκύθα — Ἀχορνός (catalog nr. 73) este cunoscută la Callatis pe un fragment de cărămidă.

Tot o variantă, ținînd de forma ștampilei, este și exemplarul Ἀριστῶς — ἐπὶ Σκύθα (catalog nr. 68), aceleași nume dispuse într-un cadru rectangular și cu simbol „ciorchine” regăsindu-se la Brashinskii, 1980, nr. 458 — 603 și M 99 (ultimul datat în al treilea sfert al sec. IV î.e.n.).

O altă observație care se impune ține de prezența repetată la Albești a aceluiași nume: Ἀπολλῶ (...) — Φίλο (...) — două exemplare, Ἀπολλώνιος — ἐπὶ Σατύρου, tot două exemplare (vezi totuși și catalog nr. 83). sau magistratul Σκύθας prezent cu producătorii Ἀχορνός, Ἀριστῶς, Ἡρακλείδας.

Dacă mai adăugăm și pe cele ale lui Ἀριστοκράτης, Φίλιππος, sau Νικόστρατος — discutate mai sus și pentru care am remarcat la timpul potrivit frecvența lor deosebită la Callatis, Bizone sau Varna, se poate vorbi despre o „preferință” din partea cumpărătorilor, proprie unei anumite zone vest-pontice, în care este inclusă și așezarea de la Albești.

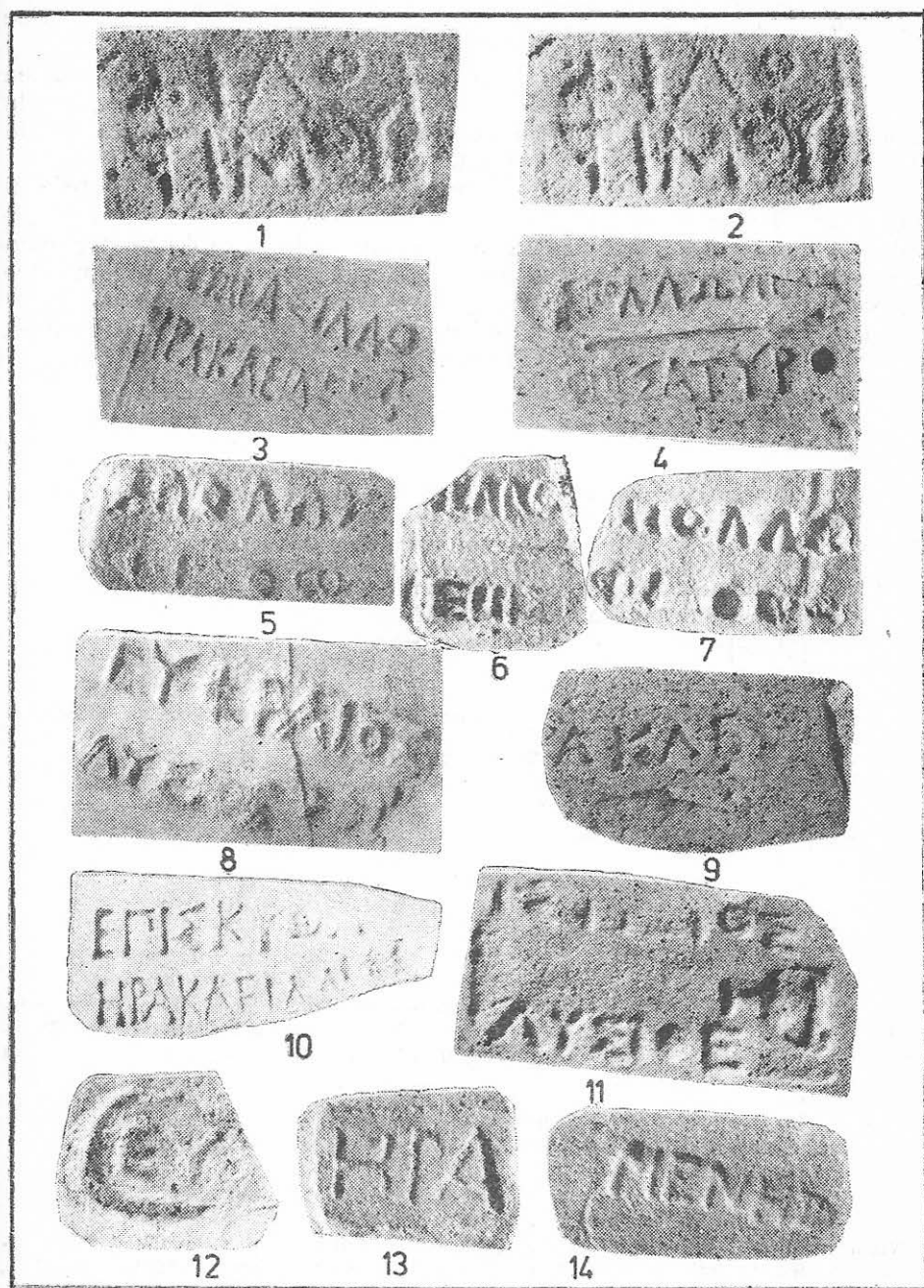
În privința ștampilelor cu numele în formă prescurtată sau cu litere dispartate, se admite, în general, o perioadă tirzie de circulație a lor, după începutul sec. III î.e.n. Situația se verifică la Albești prin exemplarul catalog nr. 86, la care ne-am referit mai sus și care apare clar ca datînd dintr-o perioadă ulterioară ștampilelor lui Ἀριστοκράτης. Singura cu o datare timpurie este piesa catalog nr. 89. Situația stratigrafică (— 1,05 m adîncime) și aspectul deosebit al ștampilei (literă perfect marcată, cu înălțimea de 3 cm și deschiderea de 1,5 cm) ne conduc la presupunerea că avem de-a face cu un exemplar timpuriu⁴³, probabil chiar din prima grupă cronologică.

Cîteva observații generale care se impun privesc prezența la Albești a produselor de Heraclea Pontică pe toată durata circulației lor, din primul sfert al sec. IV î.e.n. pînă la sfîrșitul primului sfert al sec. III î.e.n., posibil pînă la jumătatea secolului.

⁴¹ Vezi mai departe catalogul ștampilelor thasiene, nr. 98 (3).

⁴² I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import...*, catalog nr. 305.

⁴³ Referitor la aceeași ștampilă, vezi mai sus observațiile noastre, p. 42.

Planșa V

Prezența remarcabilă, a exemplarelor din prima perioadă cronologică, situează aceste produse între primele în seria importurilor amforice și în legătură directă cu începuturile existenței așezării de aici.

Din al doilea sfert al sec. IV î.e.n. circulația produselor de Heraclea Pontică se va desfășura paralel cu cea a exemplarelor de Thasos, dar la valori aproape egale cu ale perioadei anterioare (media de creștere anuală este de 0,04), situație remarcată mai departe și pentru Thasos.

Creșterea spectaculară se va produce la sfârșitul sec. IV — primul sfert al sec. III î.e.n., anunțând o situație deosebit de activă din viața cetății, care va ocupa tot secolul III î.e.n. și o parte din secolul următor (cum vom vedea, la timpul potrivit, din analiza celorlalte importuri amforice din așezare).

Din sec. III î.e.n. locul produselor heracleene și, mai târziu, thasiene, îl vor lua mărfurile de Rhodos și Sinope.

C A T A L O G

A. ȘTAMPILE CU UN SINGUR NUME (GRUPELE TIPOLOGICE I ȘI IV)

1. Inv. 32367. Albești 1982, S A, c. 45, — 0,50 m (Pl. I/1)

Ștampilă englică aplicată pe git

[Ἀρίστ]

[ιπ]πος

Tip Pridik, 1917, p. 122, nr. 65; Vasilenko, 1974, p. 12; Brashinskii, 1980, M 62.

2. Inv. 32366. Albești 1972, S A, c. 22, — 0,16 m (Pl. I/2)

Ștampilă englică aplicată pe git

[Ἀρίστ]ῆππου

Tip Brashinskii, 1980, nr. 152. După aspect, grupa a IV-a.

3. Inv. 31666. Albești, 1978, S C, c. 61, locuință (Pl. I/3)

Ștampilă cu litere în relief aplicată pe git

[Ἀ]ρίστο

βούλου

Pridik, 1917, p. 110, nr. 191 (proveniență necunoscută); Canarache, nr. 727 (considerată cnidiană). Găsită împreună cu exemplare thasiene de la sfârșitul sec. IV — sec. III î.e.n. — vezi mai departe cat. nr. 114(19) și 116(21) — și cu o ștampilă rhodiană cu numele producătorului Μέντορ.

4. Inv. 31688. Albești, 1980, S B, martor c. 31-32 (Pl. I/4; Pl. IV/1)

Ștampilă englică aplicată pe git

Ἀρίστο

κράτεος

Nume răspândit cu predilecție la Callatis, Odessos și Bizone. M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 805-808 și 1157-1158; Gh. Poenaru-Bordea, SCIV, 22, 1971, 3, p. 501, nr. 1 (cu discuția); M. Mircev, nr. 238-254; M. Mircev, G. Tonceva, D. Dimitrov, *Bizone-Karvuna*, nr. 6-12, ș.a. Vezi și discuția noastră în articol, p. 41 și urm.

5. Inv. 31689. Albești, 1980, S B, martor c. 31-32 (Pl. I/5).

Ștampilă englicică aplicată pe git

Ἀριστο

κράτ[εος]

6. Inv. 21610. Albești, 1975, S A (Pl. I/6)

Ștampilă englicică aplicată pe git

[Ἀρ]ιστο

[κράτ]ε[ος]

7. Inv. 21794. Albești, 1976, S B, c. 7, — 0,55 m (Pl. I/7)

Ștampilă englicică aplicată pe git

[Ἀρ]ιστ[ο]

[κράτ]ε[ος]

Găsită împreună cu o ștampilă rhodiană.

8. Inv. 33651. Albești, 1984, S D, c. 100, — 0,60 m (Pl. I/8; Pl. IV/2)

Ștampilă englicică aplicată pe git

Ἀρ[ι]στο

κράτεος

9. Inv. 31697. Albești, 1981, S A, c. 98, — 0,50 m (Pl. I/9)

Ștampilă englicică aplicată pe toartă

Ἀριστο

κράτε[ος]

10. Inv. 14382. Albești, 1977, S B, c. 121 (Pl. I/10; Pl. IV/4)

Ștampilă englicică aplicată pe toartă

Ἀριστο

κράτε[ος]

Aflată împreună cu ștampile ale lui Φιλότιμος (cat. nr. 58, 59).

11. Inv. 32430. Albești, 1982, S A, c. 38, — 0,60 m (Pl. I/11)

Ștampilă englicică aplicată pe toartă

Ἀρ[ι]στ[ο]

κράτε[ος]

Aflată împreună cu ștampile ale lui Νικόστρατος (cat. nr. 47, 48, 49).

12. Inv. 31687. Albești, 1981, S B, c. 2, la nivelul pavaului (Pl. I/12; Pl. IV/3)

Ștampilă englicică aplicată pe toartă

Ἀριστο

κράτ[εος]

13. Inv. 14374. Albești, 1978, S C, c. 44, — 0,90 m, în partea exterioară a zidului de incintă (Pl. I/13)

Ștampilă englicică aplicată pe toartă

Ἀριστο

κράτ[εος]

Găsită în același context cu o ștampilă thasiană Πυθίων (mai depărte, cat. nr. 111(16))

14. Inv. 31699. Albești, 1971, S B, c. 98, — 0,25 m (Pl. I/14)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

Ἀριστο

[κράτ]εος

15. Inv. 31651. Albești, 1979, S B, martor, c. 3-4, — 0,65 m (Pl. I/15)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

Ἀρι[στο]

κράτε[ος]

16. Inv. 31669. Albești, 1978, S B, martor c. 3-4, — 0,65 m (Pl. I/16)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

[Ἀριστο]

[κ]ράτεος

17. Inv. 22017. Albești, 1979, S B, c. 11, — 0,60 (Pl. I/17)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

Ἀριστο

κράτεος

18. Inv. 31654. Albești, 1979, S B, c. 91, — 0,58 m (Pl. I/18)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

[Ἀρ]ι[στο]

κράτεο[ς]

19. Inv. 32364. Albești, 1981, S B, c. 2, — 0,45 m (Pl. I/19)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

[Ἀρισ]το

[κρά]τεος

Găsită împreună cu ștampila rhodiană a producătorului Εσνότιμος.

20. Inv. 33681. Albești, 1985, S A, c. 15-22 (Pl. I/20; Pl. IV/7)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

Ἀριστοκράτεος

21. Inv. 31673. Albești, 1980, S B, c. 31, — 0,60 m (Pl. I/21; Pl. IV/5)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

[Ἀ]ριστοκράτε[ος]

22. Inv. 31590. Albești, 1979, S B, c. 32, — 0,55 m (Pl. I/22)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

[Ἀ]ριστοκράτ[εος]

23. Inv. 31597. Albești, 1981, S B, c. 82, sub lentila de piatră tasată (Pl. I/23)

Ștampilă englică aplicată pe toartă ; *sigma* lunar

Ἀριστο

κράτεο[ς]

Ἀριστοκράτης II. Găsită împreună cu ștampila rhodiană inv. 14112.

24. Inv. 31658. Albești, 1979, S B, c. 83, sub lentila de piatră tasată (Pl. I/24).

Ștampilă englică aplicată pe toartă ; *sigma* lunar

Ἀριστ[ο]

κράτε[ος]

25. Inv. 31698. Albești, 1981, S B, c. 151, — 0,75 m (Pl. I/25)

Ștampilă englicică aplicată pe toartă; *sigma* lunar

Ἀριστο
κράτε[ος]

Găsită împreună cu ștampila rhodiană a eponimului Καλλικρατίδης I.

26. Inv. 31599. Albești, 1981, S B, c. 131 (Pl. I/26; Pl. IV/6)

Ștampilă englicică cu cadru, pe un singur rind

Ἀρίστ[ων ?]

Pentru Ἀρίστων (?) (vezi Canarache, nr. 462, încadrat de M. Lazarov, *Heraclea*, în grupa I (vezi Izvestija Varna, 16(31), 1980, p. 14 și 16). La Pridik, 1917, numele lui Ἀρίστων apare întotdeauna însoțit de un altul; la fel și la Brashinskii, 1980, nr. 351-353, 399-403, 458-463 etc.

27. Inv. 14144. Albești, 1977, S C, c. 66, — 0,45 m (Pl. I/27; Pl. IV/8)

Ștampilă englicică aplicată pe ȗit

Βαρχίου

Un producător Βίρχιος este menționat de B. N. Grakov, *Englifieskie kleima...*, p. 186. La Brashinskii, 1980, nr. 161, numele Βίρχιος apare într-o ștampilă în formă de cruce.

28. Inv. 31691. Albești, 1980, S B, c. 56, — 0,80 m (Pl. I/28)

Ștampilă englicică aplicată pe ȗit

Βα[.]α
.τιω[.]

29. Inv. 32369. Albești, 1982, S A, c. 45, — 0,50 m (Pl. I/29)

Ștampilă englicică aplicată pe ȗit

[Δ]αμ[ο]
[φών]

Reconstituire ipotetică după Pridik, 1917, p. 123, nr. 81, reluat de Vasilenko, 1974, p. 13; mai puțin probabil numele lui [Δ]αμ[ο]ζέ[νο]ν după Brashinskii, 1980, nr. 163-165.

Găsită în context cu Ἀρίστιππος (cat. nr. 1).

30. Inv. 14126. Albești, 1977, S C, c. 48-49 (Pl. I/30)

Ștampilă în relief aplicată pe ȗit

Εἰρη
ναίου

M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 815. Alte exemplare tot la Callatis, vezi Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 5-6, 1935-1936, p. 301, nr. 45; idem, *Dacia*, 7-8, p. 270, nr. 86.

31. Inv. 14387. Albești, 1977, S B, c. 121 (Pl. I/31)

Ștampilă englicică aplicată pe ȗit

Ἐπιχ[ρ]
άτο[υ]

Brashinskii, 1980, nr. 182. Numele apare și la Callatis, pe un exemplar inedit aflat la muzeul din Constanța (inv. 10588)

32. Inv. 21606. Albești, 1977, S B, 78, — 0,68 m (Pl. II/33; Pl. IV/9)

Ștampilă englicică aplicată pe ȗit

Ἡρακλ[ε]
ίτου

Variante în forma Ἡρακλ[ε]ίτου(ν) sau Ἡρακλ[ε]το, unele dispuse retrograd, la Pridik, grad, la Pridik, 1917, p. 124, nr. 115; Gr. Avakian, *CNA*, 5, nr. 49-50, 1924, p. 8, nr. 12; Brashinskii, 1980, nr. 211.

33. Inv. 31591. Albești, 1979, S B, c. 91, — 0,95 m (Pl. II/34)

Ștampilă englică aplicată pe git

$\text{'H}\rho < \alpha > \alpha$
 $\chi \lambda [\varepsilon \tau] (\alpha \nu) ?$

Reconstituire ipotetică; pentru forma $\text{'H}\rho \alpha \chi \lambda \varepsilon \tau \alpha \nu$, vezi mai sus, nr. 32.

34. Inv. 31585. Albești, 1979, S B (Pl. II/35)

Ștampilă în relief aplicată pe git

$[\text{'H}\rho \alpha \chi] \lambda \varepsilon$
 $[\alpha] \nu \tau \alpha \nu$

M. Mircev, nr. 289, tabl. XXXVII/4 (dată cu centru de producție necunoscut). M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 825, numele apare într-o ștampilă englică și fără linie între cele două rinduri.

35. Inv. 14395. Albești, 1977, S B, martor c. 28-29, — 0,90 m (Pl. I/32)

Ștampilă în relief aplicată pe git

$[\text{'H}\rho \alpha \chi \lambda \varepsilon$
 $[\alpha] \nu \tau \alpha [\nu]$

36. Inv. 33653. Albești, 1984, S A, c. 51, — 0,65 m (Pl. II/36)

Ștampilă englică aplicată pe git

Rindul al 2-lea scris răsturnat.

$\text{'H}\rho \alpha \delta$
 $[\alpha] \rho [\chi]$

Numele apare la N. Conovici, Cr. Mușeteanu, SCIVA, 26, 1975, 4, p. 545-546, nr. 21; I. Barnea, Rev. Muz., 3, 1966, 2, p. 157.

37. Inv. 14142. Albești, 1975, S A, c. 9, — 0,75 m (Pl. II/37)

Ștampilă englică aplicată pe git

$[\text{'I}] \delta \alpha \nu$

Pridik, 1917, p. 125, nr. 123.

38. Inv. 14371. Albești, 1978, S A, c. 29, — 1,10 m (Pl. II/38; Pl. IV/10)

Ștampilă englică aplicată pe git

$\text{K}\alpha \chi \chi \alpha [\nu]$

Un producător $\text{K}\alpha \chi \chi \alpha \varsigma$ este menționat de B. N. Grakov, *Englifieskie kleima...*, p. 139.

39. Inv. 31598. Albești, 1981, S-B, c. 142, — 0,80 m (Pl. II/39)

Ștampilă englică aplicată pe git

$\text{M}\varepsilon \nu \eta \varsigma$

Nume frecvent nu numai în sudul Dobrogei și pe litoralul bulgar, ci și în interiorul ținutului. Vezi, de exemplu, Canarache, nr. 472; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 834-838; idem, SCIV, 19, 1968, 1, p. 59, nr. 80; M. Mircev, nr. 260; M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 33, nr. 10-11; Cr. Mușeteanu, N. Conovici, A. Anastasiu, Dacia, NS, 22, 1978, p. 175 etc.

40. Inv. 14107. Albești, 1977, S C, c. 62, — 0,45 m (Pl. II/40; Pl. IV/11)

Ștampilă englică aplicată pe git; *niu* invers.

$\text{M}\varepsilon \nu \eta \varsigma$

Găsită împreună cu o ștampilă a eponimului rhodian $\text{'A}\gamma \varepsilon \sigma \tau \rho \alpha \tau \alpha \varsigma$.

41. Inv. 33650. Albești, fără date de săpătură (Pl. II/41; Pl. V/14)

Ștampilă englică aplicată pe git

$\text{M}\varepsilon \nu \eta \varsigma$

42. Inv. 14123. Albești, 1977, S C, martor c. 49-50, — 0,60 m (Pl. II/42; Pl. IV/12)

Ștampilă englică aplicată pe toartă.

$\text{M}\varepsilon \nu \acute{\iota} \pi \pi \alpha \nu$

M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 839.

43. Inv. 14113. Albești, 1976, S B (Pl. II/43)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

Μενίππου

44. Inv. 14131. Albești, 1977, S C, c. 47 (Pl. II/44)

Ștampilă englică aplicată pe toartă

Μενίππου

45. Inv. 32428. Albești, 1982, S A, c. 43, — 0,40 m (Pl. II/45)

Ștampilă în relief aplicată pe git

Νικοστράτου

Canarache, 475 (citit *Νικοσπαίος*) ; M. Mircev, nr. 262 ; M. Irimia, *loc. cit.*, p. 33, nr. 12 ; Cr. Mușteanu, N. Conovici, A. Anastasiu, *loc. cit.*, p. 176, nr. 17 ; L. Buzoianu, Pontica, 12, 1979, p. 88, nr. 25 etc.

46. Inv. 14127. Albești, 1977, S C, martor, c. 66-49, — 0,75 m (Pl. II/46)

Ștampilă în relief aplicată pe git

Νικο[στράτου]

47. Inv. 33636. Albești, 1982, S A, c. 38, — 0,60 m (Pl. II/47)

Ștampilă în relief aplicată pe git

Νικος[τρά]του

48. Inv. 33637. Albești, 1982, S A, c. 38, — 0,60 m (Pl. II/48)

Ștampilă în relief aplicată pe git

Νικος[τρά]του

49. Inv. 32429. Albești, 1982, S A, c. 38, — 0,60 m (Pl. II/49)

Ștampilă în relief aplicată pe git

[Νικοστρά]του

Exemplarele catalog 47, 48 și 49 au fost aflate în context cu o ștampilă 'Αριστοκράτης I (cat. nr. 11).

50. Inv. 33626. Albești, 1982, S D, c. 95, — 0,53 m (Pl. II/50)

Ștampilă în relief aplicată pe toartă

[Νικόστρ]ατος

51. Inv. 14393. Albești, 1977, S B, c. 112 (Pl. II/51)

Ștampilă englică aplicată pe git; *niu* invers.

Νό

[σσ]ος

Reconstituire ipotetică. Nume frecvent la Pridik, 1917, în ștampile cu două nume, sau un singur nume însoțit de al doilea prescurtat: p. 120, nr. 19-21, 32; p. 123, nr. 138-142; Brashinskii, 1980, nr. 221, 222. Mai puțin probabil 'Ονκσος, pentru care vezi Vasilenko, 1974, p. 23 și Brashinskii, 1965, tabl. II/2; deasemenea, Brashinskii, 1980, nr. 321-322.

52. Inv. 31671. Albești, 1979, S B, c. 22, — 0,60 m (Pl. II/52; Pl. IV/13).

Ștampilă englică aplicată pe git; scriere retrogradă; *sigma* lunar.

[Η]χσιάδα

Β. N. Grakov, *Englifikeskie kleima...*, p. 190; Pridik, 1917, p. 119, nr. 4 (ștampilă cu două nume); la fel, Brashinskii, 1980, nr. 371-372. Cel mai apropiat de exemplarul nostru este o ștampilă de la Callatis, vezi Th. Sauciuc-Săveanu, Dacia, 7-8, p. 264, nr. 52, pentru care se propun întregirile Πλσι[ων] sau Πλσι[χάρης].

53. Inv. 21611. Albești, 1975, S A (Pl. II/53)

Ștampilă englică aplicată pe git

[Σ]άτυρο[ς]

C. Iconomu, Pontica, 1, 1968, p. 251, nr. 3/c.

54. Inv. 21608. Albești, 1976, S B (Pl. II/54)

Ștampilă englică aplicată pe git; scriere retrogradă; *sigma* lunar.

Κωκρ[άτης]

M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 862; M. Mircev, nr. 264.

55. Inv. 33611. Albești, 1982. S D, c. 91, — 0,65 m (Pl. II/55; Pl. IV/14)

Ștampilă în relief aplicată pe git; *sigma* lunar; *omega* cursiv.

Κωκρ[άτης]

56. Inv. 14369. Albești, 1978, S C, c. 42, — 0,70 m (Pl. II/56; Pl. IV/15)

Ștampilă englică aplicată pe git; *sigma* lunar

Κώτηρος

Variante din grupa I, la Pridik, 1917, p. 126, nr. 162; Brashinskii, 1980, nr. 242 și M 48, M 75.

57. Inv. 31575. Albești, 1980, S B, c. 36, — 0,40 m (Pl. II/57; Pl. IV/16)

Ștampilă englică aplicată pe git

Φίλω[ν]

Pridik, 1917, p. 126, nr. 165, preluată de Vasilenko, 1974, p. 14

58. Inv. 14378. Albești, 1977, S B, c. 121 (Pl. II/58; Pl. V/2)

Ștampilă englică aplicată pe git

Φίλο

τίμου

Găsită împreună cu o ștampilă Ἀριστοκράτης (cat. nr. 10).

M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 1159 (pe toartă) și 1160 (pe git); C. Ionomu, *loc. cit.*, p. 251, nr. 3/b.

59. Inv. 14383. Albești, 1977, S B, c. 121 (Pl. II/59).

Ștampilă englică aplicată pe git

[Φ]ίλο

τίμου

Aflată în același context cu exemplarul anterior.

60. Inv. 21987. Albești, 1978, S A, c. 53, — 0,60 m (Pl. II/60; Pl. V/1)

Ștampilă englică aplicată pe git

Φίλο

τίμου

Găsită în context cu o ștampilă thasiană Νικοδήμος I, cat. 109 (14).

61. Inv. 21863. Albești, 1976, S B, c. 6, — 0,70 m (Pl. II/61)

Ștampilă englică aplicată pe git

[Φίλο]

τίμου

Găsită împreună cu ștampila rhodiană a producătorului Ἀρτεμίδωρος.

62. Inv. 33683. Albești, 1985, S B, c. 63, — 0,60 m (Pl. III/62)

Ștampilă englică aplicată pe git

Φίλο

[τίμου]

B. ȘTAMPILE CU DOUĂ NUME (GRUPELE TIPOLOGICE II ȘI III)

63. Inv. 33652. Albești, 1984, S A, c. 58, — 0,60 m (Pl. III/63; Pl. V/3)

Ștampilă englică aplicată pe git

[ἐπ:] Ἀγασίλλο[υ]

kantharos

Ἡρακλεῖδ[ας]

Grupa a III-a tirzie, perioada B.

64. Inv. 32391. Albești, 1982, S D, c. 92, — 0,70 m (Pl. III/64; Pl. V/4)

Ștampilă englică aplicată pe git.

Ἀπολλώνιος

lance

ἐπὶ Σατύρο[υ]

Grupa a III-a tirzie perioada B

Găsită în context cu ștampilă thasiană inv. 32437, cat. nr. 96 (3).

65. Inv. 32388. Albești, 1982, S D, c. 95, — 0,53 m (Pl. III/65; Pl. V/6).

Ștampilă englică aplicată pe git; *pi* scris răsturnat; rindul 1 dispus retrograd.

[Ἀπ]ολλώ[νιος]

lance (?)

ἐπὶ Σ[ατύρου]

Reconstituire ipotetică după exemplarul anterior..

66. Inv. 31683. Albești, 1978, S A, c. 30, — 0,60 m (Pl. III/66; Pl. V/5)

Ștampilă englică aplicată pe git

Ἀπολλ[ω(...)]

simbol neclar (caduceu?)

Φιλο(...)

Grupa a II-a tirzie, perioada B.

67. Inv. 33682. Albești, 1985, S A, c. 29

Ștampilă englică aplicată pe git

[Ἀ]πολλω (...)

caduceu?

Φιλλο (...)

68. Inv. 33625. Albești, 1982, S D, c. 95, — 0,53 m (Pl. III/66)

Ștampilă englică aplicată pe git, dispusă în unghi

Ἀριστως

ἐπὶ Σκύθα

Grupa a III-a tirzie, perioada B

Aceleași nume, Brashinskii, 1980, nr. 458-463 și M 99.

69. Inv. 14372. Albești, 1978, S A, c. 29 (pl. III/69)

Ștampilă englică aplicată pe git

Εὐπορο[ς]

caduceu

[.....]

Pentru Εὐπορος cu diverse nume și cu simbol, în general, „kantharos”, vezi Th. Sauciu-Săveanu, *Dacia*, 1.1924, p. 155, nr. 26; C. Tafrali, *AARh.*, 1, 1927, 1, p. 38; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 818.

70. Inv. 22023. Albești, 1979, S B, martor, c. 61-62, — 0,60 m (Pl. III/70; Pl. V/8)
Ștampilă englică aplicată pe git

Εὐφραῖος
kantharos
→

Λύσιος

Grupa a II-a tirzie.

În diverse alte combinații nume frecvente la Callatis. Vezi, de exemplu, Th. Sauciuc-Săveanu, loc. cit., p. 155, nr. 25; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*; nr. 819-821; L. Buzoianu, *Pontica*, 12, 1979, p. 88, nr. 21.

71. Inv. 21607. Albești, 1975, S B (Pl. III/71; Pl. V/9)

Ștampilă englică aplicată pe git

Ἡρακλεί(δα)
caduceu
→
[.....] P [...]

Pentru Ἡρακλείδης, vezi Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 5-6, 1935-1936, p. 268, nr. 20.

Vezi, deasemenea, Brashinskii, 1980, nr. 295-302 (grupa a II-a) și nr. 349, 363-364, 413, 414, 433, 439 (grupa a III-a).

72. Inv. 21609. Albești, 1975, S B (Pl. III/72; Pl. V/11)

Ștampilă englică aplicată pe git

Ἰστέτιος
kantharos
→

Λυσίθε(ος)

Grupa a II-a tirzie.

Aceeași legendă, Brashinskii, 1980, p. 164, nr. 305 (simbol „ciorchine“). Λυσίθεος apare înregistrat la Callatis, vezi Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 1, 1924, p. 155, nr. 25-27 preună cu Εὐφραῖος, Εὐπορος, Χαίρεσι.

73. Inv. 14373. Albești, 1978, la suprafața solului (Pl. III/73)

Ștampilă englică aplicată pe git

ἐπὶ Σκύθα
Ἀχο[ρνος]

Grupa a III-a tirzie.

Aceeași legendă apare la Callatis pe un fragment de cărămidă, Th. Sauciuc-Săveanu, loc. cit., p. 156, nr. 30 și fig. 74. Pentru magistratul Σκύθας cu diverse nume, vezi Brashinskii, 1980, nr. 456-466.

74. Inv. 32385. Albești, S D, c. 92, — 0,65 m (Pl. III/74; Pl. V/10)

Ștampilă englică aplicată pe git

ἐπὶ Σκύθα
kantharos
→
Ἡρακλείδης

Grupa a III-a tirzie.

C. ȘTAMPILE CU LEGENDA NEÎNTREGITĂ

75. Inv. 14141. Albești, 1976, S B, c. 49, — 0,10 m (Pl. III/75)

Ștampilă englică aplicată pe git

[.A] ΙΩΑΗ

Probabil numele Πασιάδης (?), pentru care vezi mai sus, cat. nr. 52..

- 76 Inv. 32362. Albești, 1978, S D, c. 8, — 0,05 m (Pl. III/76)

Ștampilă englică aplicată pe git

[...] IHA [...]

77. Inv. 32376. Albești, 1981, S A, c. 96, — 0,50 m (Pl. III/77)

Ștampilă în relief aplicată pe git

[...] ιςκος

Putem presupune un Σατύρισκος sau Φίλισκος. Pentru al doilea nume, vezi Brashinskii, 1980, nr. 244-247. Pentru Σατύρισκος, Pridik, 1917, p. 126, nr. 149 și M. Mircev, nr. 263 (în ambele cazuri însoțit de un al doilea nume).

78. Inv. 32371. Albești, 1978, S B, martor c. 3 — 4, — 0,65 m (Pl. III/78)

Ștampilă cu litere în relief aplicată pe git

[...] ιςκ[ου]

Vezi și exemplarul anterior.

79. Inv. 33633.. Albești, 1982, S C, c. 60, — 0,30 m

Ștampilă cu litere în relief aplicată pe git

[...] MOY

80. Inv. 32375. Albești, 1985, passim (Pl. III/79)

Ștampilă englică aplicată pe git; dispunere în unghi.

Σπίνθ(ρος) Ο (...)

Σπίνθρος, în diverse combinații de nume, la Pridik, 1917, p. 122, nr. 64); Brashinskii, 1980, nr. 276, 325, 330, 341, 523 și M. 93. Numele apare și la Callatis, vezi C. Ionomu, Pontice, I, 1968, p. 251, nr. 3a.

81. Inv. 32368. Albești, 1981, S A, c. 105, — 0,50 m (Pl. III/80).

Ștampilă englică aplicată pe git

[...] ΑΣ

amforă

[...] ΟΣ

Putem reconstitui ipotetic după Dacia, 5-6, p. 255-256, nr. 20 i :

[Ἡρακλείδ]ας

amforă culcată

[Ἀπολλώνι]ος

82. Inv. 31682. Albești, 1978, S A, c. 29, — 0,35 m (Pl. III/81)

Ștampilă englică aplicată pe git

[...] IO

[...] AK

Vezi totuși M. Lazarov, Izvestija Varna, 11 (26), 1975, p. 135, nr. 29 și tabl. IV.

83. Inc. 33654. Albești, 1984, S D, c. 100, — 0,40 m (Pl. III/82)

Ștampilă englică aplicată pe git

[...] ΣΙΟΣ

probabil tipul

[Αύ]σιος

[...] ΟΣ

[...]ος

84. Inv. 22024. Albești, 1979, S B, martor c. 61-62 (Pl. III/83)

Ștampilă englică, probabil cu două nume, dintre care unul este precedat de prepoziția ἐπί; scriere retrogradă. Vezi totuși și în acest catalog, piesa inv. 32368 (catalog nr. 65).

ΕΗ [...]

[.....]

85. Inv. 33634. Albești, 1982, S D, c. 92, — 0,70 m

Fragment git amforă de Heraclea Pontică, cu urmele unei ștampile dispuse în triunghi. Ștampilă ilizibilă. Găsită în context cu ștampila catalog nr. 64 și cu ștampila thasiană, cat. nr. 98 (3).

86. Inv. 33638. Albești, 1982, S A, c. 38, — 0,75 m

Fragment git amforă de Heraclea Pontică, cu urmele unei ștampile dispuse într-un cadru rectangular (4 x 1 cm). Ștampilă ilizibilă.

D. ȘTAMPILE CONSTIND DINTR-UN NUME ÎN FORMĂ PRESCURTATĂ SAU DIN LITERE DISPARATE

87. Inv. 31659. Albești, 1979, S B, c. 91, — 0,35 m (Pl. III/84)

Ștampilă cu litere în relief și cadru aplicată pe git

ΔΙ

Brashinskii, 1980, nr. 481.

88. Inv. 32363. Albești, 1982, S A, c. 37, — 0,55 m (Pl. III/65; Pl. V/12)

Ștampilă englică cu cadru, aplicată pe git

EY

Pridik, 1917, p. 143, nr. 3

Aceeași monogramă, însoțită în partea stângă de un „ciorchine“. Arh. SSSR, 1970, D 1-27, p. 95, nr. 201 (=Pridik, p. 124, nr. 101), datată în sec. III î.e.n. (D. B. Șelov).

89. Inv. 31674. Albești, 1978, S B, c. 48, — 1,05 m (Pl. III/90; Pl. IV/17)

Ștampilă englică aplicată pe git; între hastele unui *eta* dispus simbolul „ghioagă“; înălțimea literei = 3 cm.

90. Inv. 31670. Albești, 1978, S B, 37, — 0,85 (Pl. III/86; Pl. V/13)

Ștampilă englică aplicată pe git

HPA

Brashinskii, 1980, nr. 485; M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis*, nr. 826; M. Mircev, G. Tonceva, D. Dimitrov, *Bizone — Karvuna*, p. 41, nr. 13-14 și tabl. II/1-2, întregite $\text{HP}\alpha(\chi\lambda\epsilon\iota\delta\eta\varsigma)$.

91. Inv. 21612. Albești, 1976, S A, c. 1 (Pl. III/87)

Ștampilă englică aplicată pe git

HPA

92. Inv. 31576. Albești, 1980, S B, c. 36, — 0,50 m

Ștampilă englică aplicată pe git

HPA

93. Inv. 32433. Albești, 1978, S B, c. 62

Ștampilă englică aplicată pe git

NI

Brashinskii, 1965, pl. III/9; idem, 1980, nr. 489-505

94. Inv. 31550. Albești, 1976, S A, c. 29 (Pl. III/89)

Git cilindric îngust; ștampilă englică aplicată pe git.

ΦΙ

Brashinskii, 1980, nr. 509, Φ și nr. 510 ΦΙ sau ΙΦ (cu litere în relief).

95. Inv. 32374. Albești, 1981, S A, c. 56, — 1,15 m (Pl. III/88)

Cerc incizat

Ο

M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 33, pe gitul unei amfore cu ștampila Νικόστρατος apare și un cerc incizat. La fel de bine, la noi, având în vedere aspectul fragmentului de amforă păstrat, semnul respectiv putea face parte dintr-un nume.

INDICE DE NUME

Ἀγάσιλος	63	Ἡρακλέοντος	34, 35
Ἀχορνός	73	Ἡροδότος	36
Ἀπολλω(...)	66, 67	Ἰδός	37
Ἀπολλώνιος	64, 65	Ἰστιεῖος	72
Ἀρίστιππος	1, 2	Κόκκος	38
Ἀριστόβουλος	3	Λυσίθεος	72
Ἀριστοκράτης	4, 25	Λύσιος	70
Ἄριστων	26	Μένης	39 — 41
Ἄριστος	68	Μένιππος	42 — 44
Βάκχιος	27	ΝΙ	93
Βα[.]κ.τιων	23	Νικόστρατος	45 — 50
Δαμοφῶν	29	Νόστος	51
ΔΙ	87	Ηστιάδας	52, 75 (?)
Εἰρηναῖος	30	Σάτυρος	53, 64, 65
Ἐπικράτης	31	Σκύθας	68, 73, 74
ΕΥ	87	Σπίνθαρος	80
Εὐπορος	69	Σωκράτης	54, 55
Εὐφραῖος	70	Σώτηρος	56
Η	89	ΦΙ	94
Ηρα	90 — 92	Φίλλο(...)	66, 67
Ἡρακλείδας	63, 71, 74	Φιλότιμος	58 — 62
Ἡράκλειτος	32, 33	Φίλων	57

INDICE DE SIMBOLURI

amforă	81
caduceu	69, 71, 66 (?), 67 (?)
ghioagă	89
kantharos	63, 79, 72, 74
lance	64, 65

PRESCURTĂRI FOLOSITE

- Brashinskii, 1965 — I. B. Brashinskii, *Keramiceskie kleima Gheraklei Pontiiskoi*, NE, 5, 1965, p. 10 — 27
- Brashinskii, 1980 — I. B. Brashinskii, *Greceskii keramiceskii import na nijnem Donu v V—III vv. do n.e.*, Leningrad, 1980
- Canarache — V. Canarache, *Importul amforelor stampilate la Istria*, EA, 1957
- B. N. Grakov, *Englificeskie kleima...* — B. N. Grakov, *Englificeskie kleima na gorlah nekatorih ellinisticeskikh ostrodonnih amfor*, Trudi GIM, 1, 1926, p. 165 — 206
- M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Callatis* — M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amphoras stamps from Callatis and south Dobrudja*, Dacia, NS, 13, 1969, p. 127 — 282
- M. Lazarov, Heraclea — M. Lazarov, *Razprostranienieto na herakleiskite amfori i peciati v*

Trakiia, Izvestija Varna, 16 (31), 1980, p. 5 — 20

M. Mircev — M. Mircev, *Amfornite pečati ot muzeia viv Varna*, Sofia, 1958

M. Mircev, G. Tonceva, D. Dimitrov, *Bizone — Karvuna* — M. Mircev, G. Tonceva, D. Dimitrov, *Bizone — Karvuna*, in Bulletin de la société archeologique a Varna, 13, 1963, p. 37 — 42

Pridik, 1917 — E. M. Pridik, *Inventarnii katalog kleim na amfornih ručkah i gorliškah i na cerepišah Ermitajnovo sobraniia*, Petrograd, 1917

Vasilenko, 1974 — B. A. Vasilenko, *O haraktere kleimeniia gherakleiskih amfor v pervoi polovine IV v. do n.e.*, NE, 11, 1974, p. 3 — 25.

IMPORTATIONS D'AMPHORES À ALBEȘTI (DÉPARTEMENT DE CONSTANTZA): HÉRACLÉE PONTIQUE

Résumé

A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu

L'ouvrage inaugure un cycle plus vaste de rapports concernant l'importation, faite au fil du temps, dans l'habitat gréco-indigène d'Albești, localité située sur le territoire de la *chora* appartenant à la colonie Callatis du Pont-Gauche.

L'importation d'Héraclée Pontique, la plus fréquente pour l'intervalle des IV-e — III siècles av. n. è., est étudiée au courant de toute la durée de la circulation des marchandises en question, depuis le premier quart du IV-e siècle av. n. è. jusqu'à la fin du premier quart du III-e siècle av. n. è., peut-être jusqu'à la moitié de ce siècle.

En ce qui concerne les périodes de circulation de ces objets, les auteurs s'appuient sur les chronologies consacrées dans la littérature de spécialité, auxquelles ils ajoutent des remarques personnelles rapportées au contexte archéologique dans le cadre duquel sont apparues les pièces et, surtout, les timbres de Thasos et Rhodes, datées d'une manière plus circonscrite.

La présence de certains exemplaires du début du IV-e s. av. n. è. situe les produits en provenance d'Héraclée parmi les premières amphores importées à Albești et en directe liaison avec l'existence de l'habitat y situé.

A partir du second quart du IV-e s. av. n. è., la circulation des produits d'Héraclée Pontique se déroulera en parallèle avec celle des produits de Thasos, pour que plus tarde, à la fin du IV-e — début du III-e siècles av. n. è., elle connaisse une fréquence particulière, explicable par la circulation générale des marchandises dans le monde hellénistique et par la situation particulière de la Callatide — par conséquent de son territoire, aussi, surtout pendant la première moitié du III-e s. av. n. è.

Liste des illustrations

Fig. 1. — La zone du site fortifié gréco-autochtone d'Albești

Fig. 2. — Le site fortifié gréco-autochtone d'Albești (dép. de Constantza). Secteurs A, B, C et D. Recherches 1974-1984

Fig. 3. — Le site d'Albești. Recherches dans le secteur E.